

TC. CUMHURBAŞKANLIĞI KABİNESİNE ANKARA

Talep Eden:

Vekiller:

İlgi:

A- Birleşmiş Milletler Şartı

B - İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslar arası Sözleşmesi

C- Medeni ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi

D- Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi

I. Dünya savaşı sonunda galip gelen İtilaf Devletleri, savaşın mağlup devletleriyle sırasıyla barış anlaşmaları imzalamıştır. Bu kapsamda Almanya ile Versay, Avusturya ile Saint-Germain, Bulgaristan ile Neuilly, Macaristan ile Trianon anlaşmaları hayata geçirilmiştir. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu ile Sevr'de bir anlaşma üzerinde mutabık kalındıysa da bu anlaşma çeşitli nedenlerden dolayı İtilaf Devletleri tarafından yürürlüğe sokulmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasından sonra yerine kurulması konusunda uzlaşma sağlanan Türkiye ile sınırlar ve başkaca konulardaki ihtilafların çözülmesi için bir anlaşma yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Belirlenen konularda Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp Hırvat ve Slovenya Kralığı ile Türkiye arasında 24 Temmuz 1923'te Lozan anlaşması imzalanmıştır.

Lozan'da kabul edilen anlaşma, Kürtlerin bir ulus olmaktan kaynaklı tüm haklarının gasp edilmesiyle sonuçlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında yukarıda saydığımız anlaşmalarla birlikte Doğu Avrupa ve Ortadoğu'da pek çok yeni bağımsız devlet ve sonradan bağımsızlaşacak manda devletlerinin ortaya çıkması sağlanırken Kürtler bu haktan mahrum bırakılmıştır. Oysaki Kürtler ülkeleri Kürdistan'da bin yıllardır bazen bağımsız devlet şeklinde bazen de otonom olarak iktidardılar. Bağımsız bir devlet olarak Kürdistan I. Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya haritasında yer almayı en az kurulan diğer yeni devletler kadar hak ediyordu. Diyebiliriz ki bir ulus bu anlaşma marifetiyle küresel çapta gücü olan devletlerin kendi çıkarları için vermiş olduğu karar neticesinde yok oluşa mahkum edilmek istenmiştir.

Lozan'da Kürtler böyle bir yok oluşa mahkum edilirken siyasi temsilden de mahrum bırakılmışlardır. Ülkeleri Kürdistan parçalanırken ve bir dizi anlaşmayla yeni kurulan Türkiye Irak ve Suriye gibi devletlerin ülkesine katılırken kendilerine söz söyleme hakkı dahi tanınmamıştır. Üstelik yeni devletler self-determinasyon hakkına binaen kurulurken Kürtlere bu hakkı kullanma fırsatı verilmediği gibi bu hak gaspının gerekçelerini ortaya koymaya çalışma gereği bile duyulmamıştır.

Aslında diğ er imzacı devletlerin heyetleriyle birlikte Türk Heyeti Kürtlerin Lozan'da temsil edilmemelerinin hukuki ve siyasi olarak anlaşmayı kadük bıraktığ ının çok iyi farkındaydı. Bundan dolayıdır ki Musul meselesi tartışılırken İsmet İnönü kendilerinin Kürtleri de temsil ettiğini şu sözlerle vurgulamıştır : **'' Kürtlerin kendi istekleriyle Türk yönetimi altına geçtikleri ve kaderlerini Türkiye'nin kaderine bağladıklarını tarih göstermektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Türklerin olduğu kadar Kürtlerin de Hükümetidir çünkü Kürtlerin gerçek ve meşru temsilcileri Millet Meclisine girmiştir ve Türklerin temsilcileriyle aynı ölçüde ülkenin Hükümetine ve Yönetimine katılmaktadırlar''**. İnönü Lozan görüşme tutanaklarına giren bu sözleriyle Kürtlerin self-determinasyon hakkını Türkiye'ye katılarak kullandığını Türkiye'nin siyasi karar alma süreçlerinde ve yönetiminde Türklerle eşit temsil ve hakka sahip olduğunu ifade etme gereğ i duymuştur. Bilindiğ i gibi kendi kaderini belirleme hakkının yani self-determinasyon hakkının kullanımının bir ülkede çoğunluk olan bir halkın açık irade beyanıyla gerçekleşeceğ i uluslararası hukukun tartışılmaz bir kuralıdır. Diğ er yandan İnönü'nün bu sözleri aslında yeni kurulacak olan Türkiye devletini birlikte yöneteceklerine dair bir vaadde içeriyordu. Bilindiğ i gibi Türk heyeti vaadlerini asla yerine getirmeyecekti.

Oysa ki Kürtler, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde bu haklarını Türkiye'ye katılmak için kullanmamışlardır. Türk heyetinin bu sözleri gerçeğ e ve adalet duygusuna aykırıdır. Kürtlerin Türkiye Millet Meclisinde temsil edildikleri hatta yönetime ortak oldukları savı dayanaktan yoksundur. Mecliste bulunan Kürt vekillerinin halkın iradesi ve isteğ iyle meclise girmedikleri açıktır. Kürdistan'ın hiçbir şehrinde Kürt halkının katıldığ ı özgür seçimler yapılmamıştır. Bu kişiler bizzat Türk yöneticiler tarafından adeta atanmıştır. Kaldı ki Kürdistan illerinin vekili olarak meclise gelenlerin bir bölümü Kürt dahi değildir. Siyasi temsilden yoksun olmanın ve siyasi karar alma süreçlerinde yer almamanın self-determinasyon hakkını ve buna bağ lı olarak ayrılma hakkını doğ urduğ unu Türk Heyeti ve Kürt halkını esarete mahkum eden diğ er imzacı devletler çok iyi biliyordu. Onun içindir ki Kürtlerle ilgili böyle dayanıksız iddialar ortaya atılmış tır. Her ne kadar Britanya Heyeti Türkiye meclisindeki Kürtlerin Kürt halkını temsil etmediklerini dile getirmiş ve doğ ru sorular sormuş sa da bunu sadece Musul ile ilgili tasarıları gereğ i yapmış Türkiye sınırlarına mahkum edilecek Kürtlerin haklarının gasp edilmesine zımni onay vererek ortak olmuştur.

Lozan'da Kürtlerin siyasi temsil sorununun tartışıldığ ı günlerde Mustafa Kemal Kürtlere özerklik tanınmasıyla ilgili projeyi bir kez daha şu sözlerle gündeme getirmiştir:

'' Binaenaleyh baş lı baş na bir Kürtlük tasavvur etmekten ise bizim Teşkilat-ı Esasiye Kanunu mucibince zaten bir nevi mahalli muhtariyetler teşekkül edecektir. O halde hangi livanın ahalisi Kürt ise onlar kendi kendilerini muhtar olarak idare edeceklerdir. Şimdi Türkiye Büyük Millet Meclisi hem Kürtlerin hem de Türklerin sahib-iselahiyet vekillerinden mürekkeptir ve bu iki unsur bütün menfaatlerini ve mukadderatlarını tevhid etmiştir''. Mustafa Kemal'in özerklik vadinin ve Kürtler ve Türkler Mecliste kaderlerini birleştirdi demesinin nedeni sınırların yeniden çizildiğ i siyasi bir ortamda Kürtlerin self-determinasyon haklarını kullanmasının önüne geçmek, kendi etrafında topladığ ı '' Kürt vekilleri'' bu vaatlerle kontrol altında tutabilmek ve kendi devletlerinin ilanından önce meclis dışında bir Kürt hareketinin vücut bulmasını engellemekti.

Lozan Barış Anlaşması imzalandıktan kısa bir süre sonra Türkiye bir cumhuriyet olarak kuruluşunu ilan etti. Bu tarihten sonra Kürtlerin haklarının tanınması bir yana varlıkları bile inkar edildi. 1924 anayasasında Türkiye'de yaşayan herkesin Türk olduğ u kabul edildi ve

yıllarca sürececek katliam sürgün ve asimilasyon siyaseti başladı. Lozan'da meşru seçilmişler olarak takdim edilen Kürt vekiller meclisten tasfiye edildi hatta bir kısmı idam edildi. Kürt dili Kürt kıyafetleri ve Kürtlüğe dair ne varsa yasaklandı.

Kürtlerin Türkiye devleti hükmü altında yaşamaları artık acı verici ve katlanamaz hal aldı. Lozan Anlaşması imzalandığı sırada Kürtlerin self-determinasyon hakkına haiz olduğunu belirtmiştik ancak anlaşmadan sonra Kürtler üzerindeki insanlığa karşı suç niteliğindeki uygulamalar, uluslararası hukukta self-determinasyon hakkının ve buna bağlı olarak ayrılma hakkının kesinlikle kullanılması gerektiği anlayışına tamamen uymaktadır. Kürtler için bu katlanamaz ve acı verici durum bugünde tüm yoğunluğuyla devam etmektedir.

Cassese şöyle demektedir; Bir ırki veya dini grup, dış self-determinasyonun bir şekli olan ayrılmaya (secession), iç self-determinasyonun kesinlikle erişilemez olduğu durumlarda, teşebbüs edilebilir. Aşırı veya sonu gelmez zulüm ve makul bir şekilde barışçıl muhalefet etme ümidinin bulunmaması, ayrılmayı meşru kılabilir. Bir ırki veya dini grup, iç-self determinasyonu başarmak için tüm çabaların başarısız olduğu veya başarısız olmaya mahkum olduğu açık olduğunda, dış self-determinasyonun en radikal şeklini böylelikle uygulanmış olarak, ayrılabilir. Bu görüş yalnızca doktrinde değil uygulamada da kendisini göstermektedir. Self-determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlığını elde eden devletlerle ilgili pek çok mahkeme kararı ve diğer devletlerin yaklaşımı bu ölçüye dayanmaktadır.

Kürtler, self-determinasyon hakkını kullanmaya haiz bir halktır. Bunun için BM Şartı, "İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslar arası Sözleşmesi" ve "Medeni ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi" ilgili hükümleri, BM Genel Kurul'u kararlarını ve yine Milletlerarası Adalet Divanı kararlarını incelemek yeterli olacaktır. Self-determinasyon hakkı, BM Şartının 1. ve 55. maddelerinde şöyle geçmektedir

1.madde de Birleşmiş Milletlerin amaçlarını saymakta ve 1(2) 'de şöyle demektedir: "Milletler arasında, milletlerin hak eşitliği prensibine ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin hakkına (self-determinasyon) saygı üzerine dostane münasebetler geliştirmek ve dünya barışının sağlanabilmesi için elverişli her türlü diğer tedbirleri almak;"

Milletlerarası ve ekonomik ve sosyal işbirliği başlığı altında 55(1) 'de ise self-determinasyon hakkından şu şekilde söz edilmektedir: "Milletler arası hak eşitliği prensibine ve her milletin kendi mukadderatını tayin etmesi (self-determinasyon) hakkına saygı gösterilmesine dayanan barış ve dostluk münasebetlerini sağlamak için lüzumlu istikrar ve refah şartlarını yaratmak üzere, Birleşmiş Milletler:..."

BM Şartı ve çeşitli dönemlerde Birleşmiş Milletler'in almış olduğu kararlardan yola çıkarsak, self-determinasyon hakkına hangi toplulukların sahip olduğunu belirleyebiliriz. Öncelikle, bu haktan yararlanacak topluluğun "halk" olması gerekir ayrıca "ulus" olma şartı aranmamıştır. Hukuki olarak üzerinde uzlaşılan bir tanım olmasa da "halk" kavramı şu şekilde tanımlanabilir; aralarında kültürel ve tarihi bir bağ olan insan topluluğudur.

Halkın self-determinasyon hakkından yararlanabilmesi için belirli bir coğrafyada çoğunluk olarak yaşamaları gerekmektedir. Bu şart gerçekleşmemiş ise söz konusu hakkın varlığından bahsedilemez. Çünkü azınlıklar tek başlarına yönetimin şeklini belirleyemezler veya ayrılamazlar böyle bir durum çoğunluk mağdur edilmiş olur. Ayrıca bunlar dağınık bir biçimde

yaşıyorlar ise “dış self-determinasyon” pratikte mümkün değildir. Ayrıca bu halkın self-determinasyon iradesinin taşınması gerekir.

Bu açıklamalar ışığında diyebiliriz ki bin yıllardır aralarında tarihi, kültürel ve psikolojik bağlar bulunan Kürt halkı, ülkeleri Kürdistan’da çoğunluktur ve Lozan Anlaşması ortadan kalktığı takdirde self-determinasyon iradesini ortaya koyabilecek güçte ve inançtadır. Kürtlerin bu hakkı kullanabilmeleri hukukun ve ahlakın gereğidir.

İşte bunun içindir ki uluslararası camia, mutlak uyulması gerektiğine inandığı kuvvet kullanma yasağı, soykırım suçu yasağı ve self-determinasyon hakkı, deniz haydutluğunun yasaklanması, insanlığa karşı suçların yasaklanması ve insan hakları kuralları gibi sınırlı sayıda kurala ayrı bir önem atfetmiştir.

Genel olarak hukuk, toplumsal bir yaşam düzeni için gerekli olan kuralların, adil bir biçimde işlevsel olabileceği bir mekanizmayı amaçlamaktadır. Toplumlar, kamu düzenini, genel ahlakı, hak ve özgürlükleri koruyabilmek için kesin, öncelikli olarak uygulanacak kurallar kabul etmiştir. Bu kurallara emredici kurallar denir. Nasıl ki iç hukukta hukuk kişilerinin uygulamak zorunda oldukları sözleşme ile aksini gerçekleştiremedikleri kurallar varsa uluslararası hukukta da bu nitelikte kurallar vardır. Uluslararası hukukta bu kurallar topluluğuna jus cogens denir. Jus cogens Uluslararası hukukta normlar hiyerarşisinin en üstündedir yani kesinlikle jus cogens olduğu kabul edilen bir kurala aykırı eylem gerçekleştirilemez veya anlaşma imzalanamaz. Bu kurallar sapılması mümkün olmayan kurallardır. Jus cogens olarak kabul edilen kuralların sayısı olarak çok az olduğunu ifade etmek gerekiyor.

Jus cogens kökenlerini kadim zamanlardan bugüne kadar tabii hukuka dayandırıyor olsa bile uluslararası hukukta yazılı halini alması 1969 yılında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile mümkün olmuştur. VAHS jus cogens kavramını şu şekilde tanımlamıştır.

Madde 53- Bir milletlerarası emredici hukuk normu ile çatışan antlaşmalar

Bir antlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur.

Madde metninde üzerinde durulması gereken hususlar jus cogens kabul edilen bir normun ancak yine jus cogens kabul edilen bir başka normla değiştirilebilir nitelikte olması yani bir hüküm genel hukuk ilkesi olsa dahi eğer jus cogens niteliğe haiz değilse yine de batıl olacaktır. Ayrıca maddede bir bütün olarak devletlerin bir kuralı jus cogens olarak kabul etmesi ve tanınması şartından söz edilmektedir. Buradan anlaşılması gereken tüm devletlerin kabul etmesi ve tanınması değildir. Çoğunluğun kabulü ve tanınması bir kuralın jus cogens niteliğe haiz olması için yeterlidir. Yine de devletlerin bir araya gelip oylama yapması gerekliliği anlaşılmalıdır. Devletlerin genel tavırları bu anlamın oluşması için yeterlidir.

VAHS geriye doğru yürüme meselesine de açıklık getirmiştir. Şöyle ki bir antlaşma hükmü kendisinin yürürlüğe girmesinden sonra jus cogens olarak kabul edilecek bir hukuk normuyla çatırırsa antlaşma yine geçersiz sayılacaktır. Örneğin köle ticareti yasağının jus cogens olarak

kabul edilmesinden önce köle ticaretiyle ilgili yapılan bir anlaşma geçerliliğini sürdürüyor denilemez ilgili sözleşme artık geçersizdir. VAHS bu durumu şöyle düzenlemiştir.

**Madde 64- Milletlerarası genel hukukunun yeni bir emredici normunun ortaya çıkması
Eğer milletlerarası genel hukukun yeni bir emredici normu ortaya çıkarsa, bu normla çatışan mevcut herhangi bir anlaşma batıl hale gelir ve sona erer.**

Sözleşmenin bu hükmü bizi yakından ilgilendirmektedir. Çünkü self-determinasyon hakkı Lozan Anlaşması imzalandıktan sonra jus cogens norm olarak kabul edilmeye başlandı. Nasıl ki köle ticareti ile ilgili bir anlaşma köle ticareti yasağının daha sonra jus cogens olarak kabul edilmesiyle birlikte geçersiz kabul ediliyorsa Kürtlerin self-determinasyon hakkını engelleyen Lozan Anlaşması da bu hakkın jus cogens olarak kabul edilmesiyle birlikte geçersiz hale gelmiştir. Bu durum jus cogens ahlaka ve vicdana dayanması ve normlar hiyerarşisinde en üstte bulunmasıyla ilgilidir.

BM Genel Kurulu, self-determinasyon hakkının emredici statüsüne ilişkin birkaç beyanda bulunmuştur. Örneğin, 1803 sayılı kararın önsözünde Genel Kurul, ekonomik ve finansal anlaşmalar arasında gelişmiş ve gelişmekte olan devlerin ve insanların ve ulusların, self-determinasyon hakkının ve eşitlik ilkelerinin temel alınması gerektiğine dikkat çekmiştir. Ayrıca, Genel Kurul Karar 35/118’de self-determinasyon ve bağımsızlıkla sömürge altındaki insanların devredilemez haklarıyla çatışan ya da görmezlikten gelinen ya da ihlal edilen, sömürgeci ya da ırkçı güçler tarafından tek taraflı eylemleri veya düzenlemeleri veya bu konulara ilişkin herhangi bir anlaşmayı reddetmiştir. Bu tutum açıkça anlaşmaların izin verilebilir içeriğini sınırlayarak self-determinasyon ve kamu düzeni ilkesinin emredici norm statüsünü dikkate almaktadır.

Uluslararası Hukuk Komisyonu 1966 tarihli 50. madde şerhinde kendi kaderini tayin ilkesini jus cogens’e örnek olarak göstermiş, daha sonraki çalışmalarında da bu yaklaşımını sürdürmüştür. Viyana Antlaşmalar Hukuku Konferansı sırasında da bazı devletler tarafından söz konusu ilke jus cogens olarak kabul edilmiştir. Bu konuda Milletlerarası Adalet Divanı’nın self-determinasyon hakkını örtükte olsa jus cogens olarak değerlendiren kararları olduğunu belirtelim.

Kürtler self-determinasyon hakkına haiz olduğu ve self-determinasyon hakkının jus cogens olduğu tartışmaya mahal vermeyecek iki gerçektir. Lozan Anlaşması’nın Kürtlerin self-determinasyon hakkını ortadan kaldırdığı, böylelikle bağımsız Kürdistan devletinin kurulmasını engellediği ve bu durumun ahlaki ve insani olarak kabul edilemez olduğu bir başka gerçektir

NETİCE VE TALEP

Tüm bu açıklamalardan sonra aralarında müvekkilimizin olduğu Türkiye sınırları içinde yaşayan Kürtlerin Lozan’da ihlal edilen self-determinasyon hakkının tanınarak kullanılmasını sağlanması için idarenizin bir an önce hukuka uygun biçimde gerekli işlemleri başlatmanızı talep eder, aksi takdirde yargı yoluna başvuracağımızı bildiririz. 02.05.2023